

Edgard Auguin, Plages belges

I Les Pêcheurs flamands (1898)

Een der kleurrijkste toeristische geschriften over de Belgische kust, uit de vorige eeuw, is zonder twijfel het vierdelig werk van Edgard Auguin, Plages belges (1re édit. Nancy, 1898 ; 2me édit. Paris, 1898-1899) dat ik hier in vier bijdragen wil bespreken.

Uit de biografische documentatie, kort na zijn dood (1901) gepubliceerd in Nancy, licht ik het volgende.

Edgard Auguin werd geboren te Parijs op 24 februari 1844 en behaalde het diploma van mijnbouwkundig ingenieur het jaar dat de Frans-Duitse oorlog uitbrak waaraan hij deelnam. Als luitenant bij de artillerie werd hij gekwetst aan de voet en eervol uit de dienst ontslagen. Kort na de oorlog huwde hij en ging in de journalistiek. Hij werd hoofdredacteur eerst van Le Vosgien in Epinal (1871-1872), daarna van Le Journal de la Meurthe et des Vosges in Nancy (1873-1889), ook een tijdje van Nancy-Artiste (1884-85) en tenslotte verantwoordelijk directeur van de door hem gestichte "Revue industrielle de l'Est" (1892-1901).

Hij was vergroeid met zijn adoptief vaderland, lui qui était devenu si lorrain et si bon nancéien ... en speelde als journalist, letterkundige en man van de wetenschap een bijzonder actieve rol in het culturele leven van dat stuk Lotharingen. Ook als kunstcriticus was hij zeer bedrijvig, vooral op muzikaal en plastisch gebied. Hij schreef fijne concert- en theaterkronieken, was zelf een talentvol tenkenaar en liet bij gelegenheid in de kathedraal zijn mooie baritonstem horen. Toch kreeg die intellectueel en moreel hoogstaande man, met zijn heldere geest, zijn vast oordeel en ruime ontwikkeling weinig eerbewijzen. De bekrompenheid, de haat en de nijd van zijn tegenstanders (o.a. van de burgemeester van Nancy) achtervolgden hem en bezorgden hem veel teleurstellingen en vernederingen. De laatste vijftien jaar van zijn leven waren versomberd door weduwschap, familie zorgen en ziekte.

Hij stierf te Nancy op 24 november 1901 aan een slepende hartkwaal. Na de rouwplechtigheid, bijgewoond door een groot aantal hooggeplaatsten, werd zijn lijk naar Parijs gevoerd waar het bijgezet werd in de familiegrafkelder. Hij liet twee zonen na.

Zijn voornaamste publicaties - buiten zijn journalistieke en talrijke andere opstellen - zijn : "Monographie de la Cathédrale de Nancy (1882) (zijn hoofdwerk) en "Plages belges".

Edg. Auguin was verliefd op onze kust waar hij vele jaren, als kleine jongen al, de zomer doorbracht, bij voorkeur in Heist. Zijn opmerkingsgave, zijn weetgierigheid, zijn historische belangstelling, zijn sociaal gevoel, zijn ruimdenkendheid, zijn natuurliefde, zijn eruditie, zijn welsprekend en vaak dichtertlijk woord, zijn humor, dat alles maakt de lectuur van zijn aantekeningen die hij zelf (dikwijls voortreffelijk) illustreerde en waarin hij verzen en citaten opnam, tot een leerrijk genoeg. Geen wonder dat K. Van Isacker in zijn merkwaardige synthese "Mijn Land in de Kering", deel I, 1830-1914, 2de dr. 1978, Auguin herhaaldelijk citeert en ook tekeningen van hem overneemt.

De inlichtingen van E.A. steunen niet alleen op persoonlijke observatie, maar ook op gesprekken met vissers, hoteliers, reders, toeristen, onderwijzers. Daarbij moeten wel eens moeilijkheden opgerezen zijn omdat hij - wat hem echt verdroot - de taal van de streek niet kende. Een sympathieke trek van de auteur is zijn bescheidenheid. Op ietwat overdreven wijze bekent hij : je ne suis qu'un touriste ignorant, un parasite de l'art, un chemineau de l'impression, de l'impression fugitive (I, p. 88).

E. Auguin was een man van de oude stijl, een zachtzinnig poëet met een nostalgieke ziel. Voor de belangstellende lezer steekt zijn omvangrijk document - waaraan hij jaren heeft gewerkt - over toestanden bij ons van ongeveer een eeuw geleden, vol boeiende bijzonderheden. Vele van zijn tekeningen hebben documentaire waarde. Ook stamboomonderzoekers vinden hier heel wat informatie.

Vooraf wegens het scherp contrast van die tijd tegenover de onze, houd ik mijn bespreking nogal uitgebreid en citeer ik de auteur herhaaldelijk in zijn eigen sierlijk Frans, om niets te bederven door een vertaling. Vele van zijn opmerkingen en uitspraken zijn natuurlijk achterhaald want door de "voortuigang" is die oude wereld weggedrukt en is er een nieuwe in de plaats gekomen die Auguin zeker niet onderdeeld zou waarderen.

Het eerste deel "Les Pêcheurs flamands" (1898, p. 92, 45 pent.), zoals de drie volgende overzichtelijk ingedeeld in korte hoogdstukjes, draagt een synthetische en enigszins misleidende titel omdat E.A. bijna uitsluitend over de vissers van de Oostkust, d.w.z. die van Blankenberge en vooral van Heist (waarmee hij het meest vertrouwd was) handelt.

Zijn zedenstudie begint onze "Parisien" met te constateren dat de bevolking van Normandië zich meer en meer van de zee afkeert. Dat is niet het geval met de Vlaamse vissers "qui sont aussi des Normands", beweert hij. "De Dunkerque à Katzand on naît et on reste pêcheur ..." Die Vlaamse vissers, zo gaat hij verder, vormen een soort van kaste en trouwen meestal onder elkaar. Katholieke tradities komen nog sterk tot uiting. Ze houden nog allen hun Pasen, maken een kruisteken vooraleer in zee te steken en gaan niet uit vissen op zondag.

De visserssloop uit Heist is dezelfde als die uit Blankenberge. Ze is ronder en plomper dan die van Oostende; een tweemastschuit van een eeuwenoud model, met geringe diepgang, geschikt voor een zee bezaaid met zandbanken en om getrokken te worden op het strand wat gebeurt door middel van ankers. Vooraan bevindt zich een kleine beschutte maar stinkende ruimte (nl. de roef) die dienst doet als kook-, eet- en slaappleats en als voorraadkamer.

Terloops wijs ik erop dat je veel meer precieze technische details over die Blankenbergse (en Heistse) schuit vindt in het rijk gedocumenteerde en overvloedig geïllustreerde werk van G. en R. Desnerck, "Vlaamse Visserij en Vissersvaartuigen", 1976, deel II, p. 113-114. Uit een confrontatie blijkt dat Auguin, ter zake nochtans een dilettant, vrij goed ingelicht was.

De bemanning van de Heistse schuit bestaat gewoonlijk uit een schipper, drie matrozen en een jongen. Tijdens de vangst, die doorgaans 36 uur duurt, wordt geen verse vis gegeten en wordt er ook niet geslapen. Ze vissen met sleepnet en stakevleet (volgens G. en R. Desnerck, a.w. II, p. 114, noot 5, werd dat laatste net gebruikt tot ca 1885, Auguin kwam al vóór dat jaar naar Heist).

De economisch zwakke vissersbezitten de schuit niet in eigendom. Wanneer die hersteld moet worden, vallen ze werkloos en zonder inkomsten. Eigenaar kunnen ze nooit worden, maar wel oud in armoede.

Hun kledij - waarover ik gauw heenglij - is zeer omslachtig (op zee o.a. drie soms vier broeken, drie paar kousen, enz.). Het jaar door dragen ze witte klompen maar naar de mis gaan ze met zwarte glimmende. Hun hele uitzet kost 225 fr., het onderhoud ervan gemiddeld 100 fr. per jaar wat 1/6 van een jaarloon betekent. In Heist schommelt dat tussen 700 en 200 fr. Een slecht jaar betekent natuurlijk ellende en schulden.

Op zee eet de visser sober: brood, smout en vis. Hij drinkt koffie met cichorei. Alcohol is streng beperkt. Ook aan wal is het dagelijks menu schraal. Er wordt veel droogvis gegeten. Bovendien hebben de meeste Heistse vissers een lapje grond ("entre la dune et Ramskapelle") waarop hun vrouwen wat groenten winnen. En velen kweken een varken.

Zoals elders halen de vissers hun geldelijke verdienste gedeeltelijk uit de totale opbrengst en gedeeltelijk uit de deelvis. Vet is dat niet want de (dure) netten, touwen, bennen e.d. zijn voor hun rekening. Daarom zitten vrouwen en oude vissers geregeld nieuwe netten te breien.

EDOUARD AUGUIN

JOHANNINA VAN DIERENDONCK
(Heyst).

NAPOLÉON VAN DIERENDONCK, à table.
Le coup de genièvre.

De vissersvrouw probeert zoveel mogelijk uit de deelvis te slaan, de visser zoveel mogelijk van zijn loon achter te houden om 's zondags te kunnen drinken want hij is bezeten door de drankduivel. Voor de 2 000 inwoners van Heist waren er 80 herbergen. Op twee dagen kon een visser een heel weekloon (gemiddeld 10 fr.) verdrinken. Van daar huiselijke twisten en vechtpartijen. Soms moest een dronkelap de maandagmorgen door vrouw en dochter naar zijn boot gedragen worden om straf voor woordbreuk te ontlopen (E.A. tekent zo'n scène). De sociale achterlijkheid van de Heisterse vissersbevolking blijkt ook hieruit dat 85 % analfabeet is. De jongeren vinden geen vest werk. 's Winters wat helpen bij metselaar of timmerman, 's zomers een jobje tijdens het badseizoen en verder veel leegloperij.

In de beschrijving van de vissers zelf volgt onze romantische auteur te veel zijn fantasie want hij ziet een duidelijk verschil tussen die van Heist en die van Blankenberghe. Ik citeer : "Ceux de Heyst ont un ensemble plus inculte ... plus osseux, le bas de la figure moins volumineux. Dans l'architecture même de la tête, on sent un commencement d'affinement qui disparaît plus au Nord. Les premiers sont glabres, porteurs de chevelure et de sourcils de haute futaie. A Blankenberghe la fantasie des coupes bat son plein ... (p. 50). Hij tekent (soms heel expressief) een tiental koppen en vermeldt namen, voor Blankenberghe o.a. Duynslager, Sampsoon, Claeys, Marmenhout ; voor Heist o.a. De Voogt, Keesen, Beecker, Savels, Van Dierendonck.

Voor al naar zijn Heistse zeerobben kijkt hij op. In zijn bewondering vindt hij vurige bewoordingen waarmee hij de stoerheid van die "dompteurs de lames" treffend uitschildert. Hier komt zijn zwierige, krachtige en beeldende stijl het duidelijkst tot uiting. Oordeel zelf. "Tous ont, sous leur aspect de rudesse, une bonhomie massive, énorme, qui les distingue entre tous les marins de la côte. Ce sont des modèles de sang-froid. Ils respirent la tranquille lenteur d'un métier dont la prévoyance est la première vertu. Leur placidité déconcerte nos tempéraments de citadins névrosés. Dans ces corps charpentés à coups de haches, comme leurs chaloupes, dans ces muscles où le phosphore de la mer emmagasine la force depuis des siècles, sur ces fronts où l'inquiétude perpétuelle de l'horizon burine dès l'enfance de larges sillons, dans ces yeux limpides et probes, c'est en vain, qu'en dehors du vice alcoolique, on chercherait la trace d'une de ces passions qui minent les ouvriers des villes ...

Le vent, le soleil, les alcalis de la mer ont beau bistrer et craqueler leurs épidermes comme la couverture d'une faïence japonaise, la couleur de la peau n'en reste pas moins intense, vibrante, baignée qu'elle est par les splendeurs d'un ciel incomparable. Sans le genièvre qui les ruine jusqu'à la moelle, ces hommes de fer vivraient cent ans. Ceux - très rares - qui dépassent la cinquantaine en sont la preuve ...

Leur robuste carrure, leur poitrine large, leur ossature colossale et leur musculature nerveuse jusqu'à quarante ans - caractéristique des races nourries de poisson - l'allure lente de leur marche, la souplesse de leurs mouvements alourdis cependant par l'épaisseur des habits, la pesanteur de leur démarche, tout imprime à leur personne un cachet de tranquillité grave qui naît de la confiance en soi-même et du contact permanent avec le danger. Ce sont bien les bretons de la mer du Nord" (p. 54-55).

Een sterk verspreide en geziene familie is die van Van Dierendonck. Daar is de populaire stokoude Philippe Van Dierendonck, bijgenaamd Napoleon. Met zijn hoge hoed. "Vieux cormoran, réduit tristement à louveroy d'estaminets en estaminets". E.A. heeft hem twee keer gekonterfeit. Op de tekening van 21 augustus 1885 (sprankelend van realisme) lees je : "97 ans doyen des pêcheurs de Heyst" (p. 85). Op die 1888 luidt het onderschrift : "ancien doyen centenaire" (p. 57).

Hier heeft E.A. zich, waarschijnlijk door die taaie Napoleon zelf, een beetje laten bedotten. Toch vermelden de registers van de burgerlijke stand in Heist een indrukwekkend cijfer. Philippus Jacobus Van Dierendonck werd er geboren op 7 augustus 1798, huwde er (5.09.1820) met Theresia Van de Moere (1796-1878) en

stierf er op 9 april 1895 in het huis van zijn dochter Rosalia (1823-1895) die met Philippus Savels (1823-1904) getrouwd was. In 1885 was Napoleon dus 10 jaar jonger dan de opgegeven leeftijd. Wel kan hij als scheepsjongen gediend hebben "dans la marine du premier Empire ..." en zo zijn bijnaam verkregen hebben. Terwijl hij die ouderdomsdeken portretteerde, zo vertelt E.A., verklaarde Napoleon hoe spijtig hij 't vond dat hij geen Frans kende. "Au cinquième petit verre de genièvre, il s'est indigné dans son patois flamand que deux hommes comme lui et moi, sortis de la même côte d'Adam, ne pussent s'expliquer dans le même idiome - le sien" disait-il, étant le seul vrai, celui que le bon Dieu parle en paradis" (p. 60). En dat herinnert dan onverwacht aan de humanist Jan van Gorp uit Hilvarenbeek, alias Joannes Goropius Becanus (1518-1572), die ook al zo iets beweerd had.

Die Napoleon, zegt E.A., heeft een grapjas van een zoon, Anselmus, 72 jaar oud, garnaalvisser en organisator van zeetochtjes. Dat klopt echter niet met de gegevens van de burgerlijke stand in Heist. Napoleons oudste zoon was Pieter Franciscus (1825-1860) gehuwd met ene Joanna Theresia Van Dierendonck (1821-1896). Een zoon van hen, geboren 1857, heette Anselmus en was dus in 1888 slechts 31 jaar oud. E.A. is blijkbaar verstrikt geraakt in de Van Dierendonck-puzzle. En naamdragers zijn er nog bij de vleet in Heist.

Ook voor het vrouwelijk element vindt Auguin woorden van deernis en lof. In Heist zijn de jonge meisjes, die ook voor de groentetuin moeten zorgen en dus dikwijls van huis weg zijn, vroeger dan elders geëmancipeerd. Niet zeldzaam zijn de jonge ongehuwde moeders. Bijna altijd trouwen ze met de vader van hun kind en het worden doorgaans oppassende werkzame huisvrouwen. Op hun 50e jaar zijn ze oud. Als weduwe of grootmoeder leven ze meestal van de openbare liefdadigheid en van de steun van hun kinderen in wier gezin ze helpen. Voor hun 40e jaar geven ze lichtjes toe aan de mode; daarna dragen ze weer de oude klederdracht (lintmuts en kapmantel) die de voorkeur van de auteur geniet.

Onomwonden verklaart hij: "Les vieilles flamandes? ... Je les admire avec passion" (p. 72). Die vrouwen waren de schildersmodellen van de grote Vlaamse Meesters. Ze straalden rust uit, eenvoud en natuurlijkheid. Sinds de Spaanse bezetting zijn ze onveranderd gebleven. Idealiserend mijmert E.A. over die historische continuïteit. "... ce sont bien là ces mêmes admirables visages, d'une réalité si poignante et d'une rigueur si pacide qu'elles nous déconcertent aujourd'hui par l'intensité du repos intérieur qui s'en dégage. Ce sont ces mêmes modelés aériens, ces mêmes abandons naïfs de poses, ces mêmes allures, ces mêmes airs de têtes graves, qui nous laissent stupéfaits encore, à trois cents ans de date, cherchant quel charme intime peut rayonner encore de ces faces simples et foncièrement probes" (p. 75).

Van alle schetsen van vrouwen waarmee E.A. zijn tekst illustreert, is die van Johannina VanDierendonck (waarschijnlijk die boven vermelde schoondochter van Napoleon: Joanna Theresia) veruit de merkwaardigste. (p. 78). Ze heeft iets monumentaals en ademt waarlijkheid en levensernst uit. Die twee portretten, dat van Napoleon (p. 85) en dat van Johannina, de mooiste uit de hele reeks, openbaren overduidelijk het groot plaatselijk talent van Auguin.

Na een bladzijde over het vissersinterieur - dat opgefleurd wordt door de glans van ijzer, koper, hout en faïence - onderstreept E.A. nog eens de religieuze inborst van de bevolking. De Vlaamse vissers zijn godsdienstig maar niet kwezelachtig. Die van Heist zijn wel het minst vurig. Monkelend noteert hij hun houding bij een begrafenisplechtigheid. "... ils vont prendre avant l'introït, de l'eau bénite à l'église et, pendant le Dies irae, du genièvre à l'estaminet" (p. 83). Leuk is ook het volgende. Daar de dorpspatroon de H. Antonius de kluizenaar is (die met het zwijn dus), wordt elk jaar aan de pastoor een speenvarken geofferd om de overige varkens van ziekte te vrijwaren. Sommige toeristen verwarren die heilige met zijn naangenoet van Padua. Om hun verloren voorwerpen terug te krijgen

spenderen ze mild ter ere van de minderbroeder en helpen zo het speenvarken van zijn homoniem vetmesten.

In het laatste hoofdstuk betuigt Auguin opnieuw zijn diepe sympathie voor de vissers : "ces honnêtes demi-sauvages, vestiges naïvement robustes et naïvement ivrognes des marins du moyen-âge- ..." (p. 86). Hij voelt zich zelfs gesticht door de ongekunsteldheid en oprechtheid van die ruwe zeebonken. "A notre époque de "rosserie" courante, au déclin de tout principe et de toute foi (een klacht van alle tijden !), j'ai trouvé quelque profit moral au spectacle de ces mâles simplicités. A leur rudesse, mon coeur est allé demander le secret de sa vaillance comme allait aussi mon corps demander aux assauts de la lame le secret de ses plus vivaces réconforts. Je suis revenu meilleur de ce contact ; un peu mortifié sans doute, mais plus capable de sacrifice, plus respectueux de ce devoir accompli froidement, par le pilote comme par le mousse, avec, au coeur la sérénité des vieillards, aux lèvres, le sourire des enfants" (p. 87).

Hij vergelijkt het gezwets uit zijn burgerlijk milieu met de ongemaktheid van dat zeevolk. "J'ai pesé nos forfanteries mondaines ; je leur ai cherché quelque commune mesure avec ces audaces ingénues. Je me suis affligé de n'en trouver aucune. Qu'un point d'honneur nous mette l'épée à la main : vite des amis, un médecin, une attestation et deux signatures ! Eux, ne désarment jamais, sans médecin, sans témoins. L'Océan ne fournit pas de procès-verbal" (p. 87). Wie kent er oprechter creduliteit aan die zo vaak misprezen vissersstand !

Tot slot groet B.A. ontroerd de afgetakelde zeerotten "ces braves invalides de la mer". En betreurt nog een keer dat hij hun taal noch spreken noch schrijven kan. Je hoeft niet akkoord te gaan met alles wat Edgard Auguin schrijft, maar als je hem leest, hou je van hem.

G. BILLIET

Oude thesissen over Oostende van vóór Wereldoorlog II

Wijlen Prof. Dr. Hubert Van Houtte (1872-1948) was vóór en tussen de twee wereldoorlogen de geschiedenis van de moderne tijden toevertrouwd aan de Rijksuniversiteit te Gent en hij bleef die taak waarnemen tot hij, in 1943, emeritus werd. Door zijn oorspronkelijk werk, zowel als door de leiding die hij zijn studenten verstrekte, wist hij onze kennis van de te onzent al te zeer verwaarloosde 17de en 18de eeuwen aanzienlijk uit te breiden. Hij trad als promotor op voor de licentiaatsverhandelingen van B. L'Abbé : "Geschiedenis van Oostende gedurende de 18de eeuw, volgens de rekeningen en de resolutieboeken, met inleiding over het ontstaan van Oostende en hare ontwikkeling" (1935), alsook voor Nelly Terlinck : "Bede en belasting in Vlaanderen gedurende de godsdienstoorlogen tot de inneming van Oostende" (1939). L. Michielsens verdedigde zijn doctoraat (nieuw stelsel) onder de supervisie van H. Van Houtte en gaf het de titel mee van "Kapitalisme te Antwerpen in de 17e en 18e eeuwen" (1937) ; nog hetzelfde jaar verscheen van Michielsens hand een artikel in de "Bijdragen tot de geschiedenis" (jg. 28, 1937) over : "Het einde van de Oostendsche Compagnie". H. Vyaene bracht het in 1938 tot licentiaat in de geschiedenis bij H. Van Houtte met een verhandeling over : "De groote nationale compagnie voor zeevaart en vischvangst te Nieuwpoort in 1727".

E. SMISSAERT